

Сугестивна комунікація в аспекті нейролінгвістичного програмування

Сучасне розуміння комунікативних процесів ґрунтується на усвідомленні цього феномену як комплексного явища, що містить не тільки інтерактивний обмін інформацією, а й усі психофізіологічні характеристики, властиві об'єктивній ментальній моделі учасників спілкування. Антропоцентрична скерованість комунікативної парадигми призводить до необхідності філософського усвідомлення глибинної архітекτονіки мови як «всепридатного представлення присутнього» [20:270] та її актуалізацій у багатомірності загальнолюдських модусів мікро- та макрокосму буття. Останнє пов'язується з визнанням «троїстості культурного фону існування людини-природи, раціональності та ірраціональності» [12:28], де трансфер ірраціонального у вербальну площину виявлятиметься у глибинних кореляціях образно-міфологічного та сенсорного типів мислення, де під сенсорним розуміється «біоенергетичний спосіб обміну інформацією, коли людина нічого не каже і нічого не демонструє... але ж передає інформацію, і вона сприймається комунікантами» [6:37].

Зазначимо, що біосенсорний спосіб комунікації не вичерпується лише дистанційним впливом і виявляється в різноманітних вербалізованих текстах ауто- та гетеросугестії, що характеризуються активністю впливового компонента мовлення як константи інформаційного процесу, оскільки «будь-яке спілкування — це мовленнєвий вплив» [8:256], де «будь-який мовець впливає» [14:155]. Загальновизнаною особливістю таких текстів вважається їх нейропсихологічна скерованість до недомінантної півкулі головного мозку, пов'язаної з підсвідомістю та холістично-інтуїтивною орієнтацією в інформаційному процесі, де «права...півкуля подає синтезоване уявлення про простір. Ліва (мовленнєва у більшості популяцій) аналізує час. Права півкуля відзначає візуальні тотожності, не торкаючись концептуальних. Ліва займається протилежним. Права півкуля сприймає форму, ліва — деталі. Права півкуля кодує сенсорну інформацію, що надходить іззовні, через образи, ліва — через лінгвістичний опис» [2:63].

Отже, можна твердити, що характерною особливістю у сприйнятті оточуючого універсуму правою півкулею головного мозку є пріоритет локальної ідентифікації, образно-емоційне кодування (з елементами перманентної алогічності, оскільки «логічне мислення розташоване зліва» [5:95]) і декодування інформації, яке ґрунтується на їх аудіально-візуальній маркованості.

Сугестивні тексти (СТ) як різновид комунікації з високим рівнем психоактивності складових елементів у такому разі можна вважати вербальним втіленням ірраціонального модусу мислення, оригінальність якого досягається «певним підбором слів та звукорядів, здатних впли-

вати на глибинні структури психічної організації і зумовлювати їх безпосереднє реагування» [18:41]. Класифікація подібних текстів здійснюється за

1) ступенем їх поширеності та універсальності:

- універсальні автотексти — замовляння, мантри тощо;
- універсальні алотексти — молитви, формули аутотренінгу;
- індивідуальні СТ — тексти психотерапевтичного впливу.

2) за спрямованістю впливу:

- аутосугестивні тексти — молитви, мантри, аутотренінги;
- гетеросугестивні тексти — гіпнотичні формули, проповіді тощо [19:30].

Актуальними видаються універсальні автотексти, що «заснажи безліч впливів, релігійних цькувань та атеїстичних заперечень, але до сьогодні зберегли ту тисячолітню праформулу, що є основою кожного тексту» [17:3] і ґрунтуються на реінкарнальній, апотропеїчній, імітативно-імперативній та дистанціальній міфології [4:243-245]. Їх орієнтованість до інораціональної сфери мислення можна довести, використовуючи відповідні методики нейролінгвістичного програмування (НЛП) як одного з сучасних комплексних методів оптимізації комунікативних процесів. Ставлення до використання засобів НЛП на сьогодні є досить неоднорідним. Так, відомий вчений, засновник Московської психолінгвістичної школи О. О. Леонтьєв іронічно пише, що «в останнє десятиліття було опубліковано багато книжок з так званого «нейролінгвістичного програмування», яке з напрямку психотерапії переросло у дещо навіподіб наукової секти — типу сайєнтології» [8:263]. З іншого боку, підкреслюється органічний зв'язок НЛП з гуманітарною парадигмою: «сама ідея аналізу поведінки людини і реконструкції талановитих стратегій поведінки, стилів мислення людей... ще в 20-ті роки називалась акмеологією» [10:56] і тепер «НЛП — це не просто техніки. НЛП — це духовність, це визначений погляд на життя, це якоюсь мірою методологія та філософія» [10:60]. Більшість же вчених, ознайомих із стратегіями цієї науки, визнають, що «НЛП немовби стало синтезом теорії комунікації та психотерапії, зорієнтувавши методи психоаналізу на жорстко окреслені комунікативні підґрунтя» [15:52]. На нашу думку, у разі аналізу сугестивних текстів застосування стратегій нейролінгвістичного програмування буде продуктивним як з боку виявлення елементів, що моделюють певний рівень психоактивності, так й у плані визначення загальних характеристик подібних континуумів через актуальні лінгвістичні маркери.

Так, скерованість СТ до недомінантної (правої) півкулі можна підтвердити, застосувавши методіку виявлення репрезентативно маркованих слів-предикатів. Відомо, що використання людиною певних сенсорновизначених слів є особистісною характеристикою її провідної репрезентативної системи, й уміння визначити їх через вербаліку може оптимізувати загальне спілкування, бо «секрети успішної комунікації полягають не стільки у тому, що ви кажете, а радше у тому, як ви це кажете» [13:53]. Проведений нами аналіз лексики, що її використано у текстах замовлянь, свідчить про актуальність аудіально-візуальної маркованості у сфері іменниково-дієслівного та атрибутивного комплексів (близько 15% від відповідної загальної кількості у кожній групі), що доводить недомінантну орієнтованість СТ.

Основним засобом структурування подій у СТ є просторова рамка, яка «у спілкуванні подає початок і кінець» [7:156] і в нашому випадку має чітку локальну ідентифікацію з переважно вертикальним типом розташування елементів та практично повним редукуванням темпоральної визначеності: «Іде Мати Божа з золотим хрестом, золотим мостом. Стрічає її Ісус Христос...» [17:20], «На синьому морі, на білому камені престол стоїть, на престолі — Матір Божа читає. Прийшов до неї Ісус Христос» (там само), «На морі білий камінь лежить, на камені — престіл стоїть, на престолі — Ісус Христос сидить і причитає...» [17:21], «Ішла Мати Божа калиновим мостом, підв'язана золотим хрестом, ішла вона, шагала» [17:36], «На синьому морі стоїть дуб Карюковий, під дубом — змія Куріп'я» [17:88], «На морі-океані стоїть дуб, в тому дубі гніздо і гнєздениця, в том гнізді Іван Золотоус...» [17:89]. Ці факти свідчать і про особливості національного світосприйняття, що виражається у ментальному пріоритеті його локального упорядкування та розумінні відповідного вертикального структурування як «аналогічної підпорядкованості у Всесвіті» [4:241]. Відзначимо і досить частотні випадки алогічності взаємозв'язку як між поданою локальною рамкою та її елементами, так і «безпричинний спосіб зв'язку окремих предметів і явищ» [11:200], що виявляється у загальному сюжетному малюнку й свідчить про недомінантну скерованість СТ: «На небі місяць, на місяці — море, на морі — білий камінь, на

камені сидять святі Петро, Павло і Миколай, і божий храм стоїть» [17:19], «Іду я до моря, по морю, а в морі — комора, стояв кущ терновий. А в тім куші — лисиця четверо дітей навела» [17:77], «Ішла баба з димаров, несла торбу кумаров, сіла баба оддыхати. Летів птах через новий дах, комар бабу укусив. Не буду оддыхати, поїду кров'є замовляти» [17:54].

Сучасні дослідники зазначають складність декодування фідеїстичних текстів, вичленовуючи як вербальні засоби створення трансцендентності якнайчастіше його фоносемантичні або ж стилістичні характеристики.

Так, відома пермська дослідниця І. Ю. Черепанова доходить висновку про фоносемантичну актуальність певних звукобукв, поліфонічна організація яких і створює той звуковий малюнок сугестії, що впливає на підсвідомість адресата. У роботі відзначаються найчастотніші фоносемантичні ознаки, методикою виявлення яких є розробки Л. Журавльова. Аналізується також і лексико-граматичний склад СТ [див.19].

Н. Б. Мечковська виявила певні вербальні засоби створення магічної забарвленості:

- 1) наявність порівнянь і паралелізмів;
- 2) апеляція до споріднених зв'язків між явищам;
- 3) перелік складників об'єкта магії;
- 4) натяк на емпіричний засіб досягнення бажаної мети [9:100-102].

Наші спостереження над особливостями лексичного складу українських СТ (зanalізовано близько 200 текстів) із застосуванням методик нейролінгвістичного програмування дозволяють визначити максимальну актуальність іменникової (28% від загальної кількості слів), дієслівної (19%), прикметникової (11%) та займенникової (10%) лексики, що у деяких позиціях відрізняється від даних аналізу російських замовлянь, в яких після іменниково-дієслівних комплексів зазначаються займенники, прикметники та прислівники [19:59], останні з котрих взагалі не притаманні українським сугестивним формулам і виступають майже виключно у ролі неспецифічної лексики, вживання якої у побутовому мовленні призводить до редукування інформаційної насиченості повідомлення, зумовленої дією одного з трьох процесів мовного моделювання дійсності — упущення, через яке «ми вибірково звертаємо увагу на одні закономірності нашого досвіду, вилучаючи розгляд інших» [1:3].

Найчастотнішими елементами є прислівники *тут і там*. Іменникова парадигма, використувана здебільшого для конструювання та рефреймінгу локальної рамки, теж характеризується неспецифічністю семантики (маємо *ліси, гори, море, дорогу* тощо). Ці ж факти спостерігаємо і в дієслівній процесуальності, що виявляється у складі неагентивних конструкцій, «в яких дійсний світ постає як протиставлений людським бажанням і вольовим настановам або як... незалежний від них» [3:97]. У таких моделях найчастіше маємо елементи *взялося, передалося, розходилося*, які корелюють із загальною дифузною адресацією подібних текстів — звертаннями до Бога, Пресвятої Богоматері, святих. Зазначимо також, що у дієслівній системі замовлянь частотним є вживання заперечних форм (не бувають, не боїться, не гуляти, не гуди, не знати та ін.).

Цікаво, що в методиці НЛП, спрямованій на оптимізацію спілкування, вживання заперечних конструкцій небажане, оскільки «негативні команди діють як позитивні. Підсвідомість не обробляє лінгвістичні заперечення і просто не звертає на них уваги» [13:154]. У практиці ж сугестивної комунікації маємо високий ступінь актуальності саме таких підсилювальних конструкцій, що свідчить про наявність зворотної відповідності між психоактивним та побутовим різновидами комунікації. Темпоральна репрезентація дієслів у разі негативно скерованої апеляції виявляється дисоційованою від власне подій, тобто виступає переважно у минулому часі, що корелює із положеннями сучасних психотерапевтичних методик, де подібна часова акцентуація вважається ефективним впливовим елементом, бо у такому разі «терапевт дисоціює пацієнта від відчуття тривоги та вміщує цю тривогу в минуле» [13:178], чим підсвідоме «розділяє», дистанціює людину від недугу.

На нашу думку, актуальність неспецифічної лексики та частотність універсальних квантифікаторів (йдеться про займенники *весь, всякий, кожний*, ін.) як елементів процесу генералізації та упущення свідчать про їх загальну сугестивну маркованість і дозволяють вважати подібні вербальні елементи лінгвістичними відповідниками феномену якорів у стратегії НЛП, де цей термін розуміється як «стимул, пов'язаний із фізіологічним станом...» [13:78], як «все, що викликає емоційний стан» [13:79] і зумовлює, таким чином, усталеність (особистісну, а в разі повторюваних віками текстів — і генетичну) глибинних психо-емоційних реакцій індивіда.

Кінцеві лімінальні зони СТ орієнтуються або на абстрагований «замок», який «замикає для злих духів доступ до хворого, охороняючи його від впливу темних сил» [16:97], або на віртуальне місце «телекінетичного транспортування» негативних сил; яке виявляється у трьох ступенях абстрагування:

а) найвищим рівнем локальної дифузності, що досягається сюжетним «віддзеркалюванням» «згинь-пропади, де взялось — туди собі й іди» [17:32];

б) невизначеністю конкретної топографії через вживання неспецифічної іменникової лексики: це очерета і (торф'яні, гнилі) болота, (сухі, дикі, пусті, темні) ліси і (гнилі) колоди, круті береги (гори), жовті піски, камінні озера, бездни, взагалі пусті місця, де «курячий голос не доходить» [17:20], «пташки не літають, де чоловічі ноги не ступають» [17:24], «де парубок дров не рубає» [17:35], «де дівка коси не чеше» [17:35];

в) топонімічною конкретизацією: «Пречиста Божа Мати, поможи мені помовки виганяти, на Осіянські гори...» [17:25], «Вимовляла я й виговоряла, на Сіянські гори посилала» [17:31], яка не є частотною через семантичну конкретність, що, на нашу думку, суперечить загальній комунікативній настанові сугестивного спілкування, а саме — максимальній «розгалуженості» локального фону.

Узагальнюючи, можна твердити, що

1) сугестивні тексти та універсальні автотексти як їх комунікативні різновиди є актуальною сферою вербального спілкування, заснованій на високому рівні психоактивності його елементів;

2) глибинна психологічна маркованість подібних лінгвістичних конструктів та невалідність усталених методів аналізу зумовлюють доцільність використання методологічних стратегій НЛП;

3) результати застосування зазначених моделей підтверджують їх релевантність і дозволяють характеризувати подібні сугестивні тексти як вербальні комплекси з дифузною семантикою, що орієнтовані на досягнення адресантом комунікації певного рівня даунтайму як «доступу до безсвідомих ресурсів» [13:144] з метою зміни його психологічної структури через використання сугестивно маркованих вербально-оказіональних комплексів;

4) актуальними лінгвістичними маркерами виступають певні елементи мовлення, лексико-граматична ідентифікація яких є можливою через використання відповідних методик нейролінгвістичного програмування.

1. Бэндлер Р., Гриндер Д. Структура магии. — СПб, 1996.
2. Бэндлер Р., Гриндер Д. Шаблоны гипнотических техник Милтона Эриксона с точки зрения НЛП. — Симферополь, 1998.
3. Вежбицка А. Язык. Культура. Познание. — М., 1997.
4. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. — Луцьк, 1997.
5. Дьячук Н. В. Психотехники. Психические технологии. — М., 1996.
6. Зарецкая Е. Н. Риторика. Теория и практика речевой коммуникации. — М., 1998.
7. Крижанская Ю. С., Третяков В. П. Грамматика общения. — М., 1999.
8. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. — М., 1999.
9. Мечковская Н. Б. Язык и религия. — М., 1998.
10. Мужичкая Т. Время НЛП в России // Вестник НЛП. Современная практическая психология. — М., 1999. — Вып. 1.
11. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь // Українські замовляння. — К, 1993.
12. Овчаренко С. В. Інформаційність жанру. — Одеса, 1998.
13. О'Коннор Дж., Сеймор Дж. Введение в НЛП. — Челябинск, 1997.
14. Поршнев Б. Ф. Контрсуггестия и история // История и психология. — М., 1971.
15. Почепцов Г. Г. Элементы теории коммуникации. — Ровно, 1999.
16. Семенова А. Исцеление словом. — СПб., 1998.
17. Словесна магія українців. — К., 1998.
18. Цветков Э. Психоника или программируемый человек. — СПб, 1998.
19. Черепанова И. Ю. Дом колдуньи. Суггестивная лингвистика. — СПб., 1996.
20. Хайдеггер М. Путь к языку // Хайдеггер М. Время и бытие. — М., 1993.